

Doorgaande lijn binnen ontwikkelingsgericht onderwijs

Spelen is taal leren: ook in groep 3!

In ontwikkelingsgericht onderwijs vormen spel- en onderzoeksactiviteiten het hart van het curriculum. Dat verandert niet als kinderen van groep 1-2 naar groep 3 gaan. Toch zien we op veel scholen dat het spel in groep 3 reduceert tot af en toe wat bouwen in een bouwhoek of spelen in een thematische spelhoek die losstaat van de andere activiteiten. Hoe werk je met spel aan de ontwikkeling van kinderen: juist in groep 3? Een praktijkvoorbeeld over de inzet van taaldoelen.

Isabelle Vingerhoets is nascholer en onderwijsontwikkelaar bij De Activiteit, Landelijk Centrum voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs in Alkmaar/'s-Hertogenbosch

Als de kinderen van groep 3 van basisschool De Schakel voor de eerste keer na de grote vakantie hun nieuwe lokaal binnenstappen, treffen ze een vrijwel lege themahoek aan met daarin twee grote kartonnen dozen. En dat maakt hen meteen nieuwsgierig.

De dozen worden naar het midden van de kring versleept en gaan open. Wauw... tjokvol prachtige boeken. Allerlei soorten: prentenboeken, kijk- en opzoekboeken, informatieve boeken, beginnend leesboeken, gedichtenbundels... Een voldoende gevarieerd aanbod voor iedereen. En dat blijkt. Na een korte introductie van de leerkracht duiken de kinderen in de boeken. Al snel gaan ze in tweetallen met elkaar in gesprek over wat ze tegenkomen in de boeken. En over wat hen interesseert.

Tegen het einde van deze boekenkring plakken alle kinderen een geel plakkerkje bij de mooiste, interessantste bladzijde die zij hebben gevonden. Wie wil schrijft of tekent er een steekwoord op, zodat tijdens een volgende boekenkring de bladzijde weer snel terug te vinden is. De leerkracht doet dit voor met haar interessantste bladzijde.

Tijdens de uitwisseling in de grote kring mogen een aantal kinderen laten zien en vertellen waar ze hun plakker hebben geplakt en waarom. Zo krijgen de kinderen en de leerkracht al snel zicht op de interesses die leven bij de verschillende kinderen.

Het leescafé

Willeke Westerlaken werkt in groep 3 op De Schakel in Nieuw Lekkerland en is de leerkracht in bovenstaand praktijkvoorbeeld. Na deze startactiviteit aan het begin van het nieuwe schooljaar volgt nog een tweede. Juf Willeke bracht namelijk haar vakantie door in Frankrijk. Op het digibord projecteert zij foto's van haar vakantie terwijl ze bij een bijzonder pand staat, er een kopje thee drinkt

en er een boek leest. De kinderen bekijken de foto's goed en vertellen aan elkaar wat ze zien en wat ze denken. Tijdens de uitwisseling in de grote kring blijkt dat de kinderen allerlei ideeën hebben gekregen. De meeste denken dat het een soort restaurantje is waar je thee kunt drinken en tegelijk een boek kunt lezen. In het verdere gesprek wordt duidelijk dat het om een leescafé gaat. Juf Willeke stelt voor om in de lege themahoek een eigen leescafé te maken. De kinderen reageren enthousiast en vragen zich af wat er dan allemaal nodig is. Wat moet er verzameld worden? Wat hebben ze misschien al op school? Willeke noteert de eerste ideeën van de kinderen op een lijst. Een theepot, kopjes en schoteltjes, theezakjes, koekjes ... en natuurlijk heel veel boeken. 'Het boek' is dan ook het eerste signaalwoord dat de kinderen die met weinig letterkennis zijn binnengekomen in groep 3, gaan oefenen.

Ontwikkelingsgericht onderwijs

Tijdens de voorbereiding van een thema denk je als leerkracht binnen ontwikkelingsgericht onderwijs altijd vanuit interessante inhoud en na over de invulling van het thema. Vervolgens bekijk je welke sociaal-culturele praktijk past bij deze inhoud. In dit praktijkvoorbeeld kiest de leerkracht voor 'het leescafé'. Zij verwacht dat kinderen het spel van klanten ontvangen, thee zetten, boeken kiezen en lezen, thee inschenken voor de klanten, het noteren van de boeken die klanten meenemen en het afrekenen van de consumpties interessant vinden. Ook denkt ze, dat ze gemakkelijk interessante lees-schrijfactiviteiten kan verbinden aan het spel van het leescafé. Spelactiviteiten blijven, óók in groep 3, óók als het om taalonderwijs gaat, dus de basis. Binnen een thema kun je als leerkracht activiteiten plannen en ontwerpen die gericht zijn op het aanvankelijk lezen. Kinderen spelen graag de wereld van de volwassenen na. Voor hun gehele ontwikkeling hebben



• Isabelle Vingerhoets

De juf laat de kinderen zelf bedenken wat er in het leescafé moet komen: een theepot, kopjes en schoteltjes, theezakjes, koekjes ... en natuurlijk boeken

ze hier het meeste aan. Spel moet dan wel aan een aantal kenmerken voldoen. Op de eerste plaats is het belangrijk dat de kinderen er helemaal in opgaan en er een gedeelde betrokkenheid en gezamenlijke aandacht ontstaat. Spel heeft nog twee kenmerken. Namelijk dat het vrij en gebonden tegelijkertijd is. Aan de ene kant zijn er bepaalde regels waaraan je je houdt, aan de andere kant zijn er vrijheidsgraden waarbinnen eigen invullingen van de deelnemers mogelijk zijn.

Eigen ideeën en regels

In de klas van juf Willeke wordt een start gemaakt met de inrichting van het leescafé. Er staat al een kast met flink wat vakken. De eerste groepjes kinderen die tijdens de thematijd in het leescafé werken, zetten de boeken keurig in de kast en richten de keuken in met de meegebrachte spullen. Er kan nu al echt gespeeld worden. In de grote evaluatiekring bespreekt de groep iedere keer wat er gespeeld is en welke vragen er opkomen tijdens het spel. Levy heeft bijvoorbeeld gezien dat de boeken in de bibliotheek op alfabetische volgorde staan. Hoort dat in het leescafé ook zo? Dit brengt de klas op het idee om het in hun leescafé in ieder geval wel zo aan te pakken. Marit vraagt zich af of het handig is om te noteren welke boeken de klanten meenemen. Dan moet daar een map voor komen! En Vivian vindt dat er ook een plekje voor de baby moet zijn. Daarbij vindt ze het raar dat er geen huishoek is. Want waar kom je dan vandaan en waar

ga je heen met je geleende boeken? Het is voor juf Willeke een eyeopener dat de kinderen de huishoek missen. Ze stelt voor om in een hoekje van het lokaal een kledingrek met verkleedkleden, hoeden, petten, shawls en tassen met portemonnees te plaatsen en daarbij twee stoelen en een kinderwagen met een baby. Ook in het leescafé komt een kinderstoel bij een van de tafeltjes. Het wordt steeds duidelijker hoe het spel er uit gaat zien.

Vanaf het eerste begin zijn de startactiviteiten door de leerkracht gericht gekozen vanuit het idee dat er een leescafé opgebouwd wordt in de groep. Binnen dit kader komen de kinderen met hun eigen ideeën. Deze worden meegenomen in de verdere opbouw van het spel. Zo komt dus het alfabet in het leescafé te hangen, wordt een huishoekje gecreëerd, doet de baby mee in het spel, en komt er een map waarin de uitgeleende boeken genoteerd worden. Het spelverhaal dat gespeeld wordt in 'het leescafé' wordt steeds helderder. Het verhaal heeft een begin en een einde en blijft verbonden aan de rollen die de kinderen spelen. Binnen deze rollen lukt het uitstekend het spel te verbinden aan taal en geletterdheid, aan wereldkennis en sociale vaardigheden. >>

Bekijk welke sociaal-culturele praktijk past bij de invulling van de inhoud van het thema



Neem de ideeën en vragen van kinderen mee in de opbouw van het spel

Van Oers (2013) zegt hierover dat als kinderen in hun spel rollen op zich nemen en de spanning gaan voelen tussen regels en eigen vormgeving, de leerkracht aandacht kan geven aan deze beide aspecten. Enerzijds kun je als leerkracht ondersteuning bieden aan de eigen creatieve processen van de kinderen. Aan de andere kant kun je de kinderen op de verschillende typen regels begeleiden. Van Oers onderscheidt vier belangrijke regels:

- **Sociale regels.** Deze geven aan hoe we met elkaar omgaan, hoe we communiceren met elkaar, hoe we problemen oplossen, hoe we delen met elkaar en bijvoorbeeld spelmaterialen verdelen.
- **Technische regels.** Deze regels gaan over het hanteren en gebruiken van materialen en middelen. Zoals bijvoorbeeld de telefoons in de huishoek en het leescafé, de computer en de lettermaterialen.
- **Conceptuele regels.** Deze regels geven aan om welke begrippen en inzichten het gaat in het spel. Zoals in het praktijkvoorbeeld van juf Willeke onder andere het alfabetiseren, woordvelden maken en gebruiken, wereldkennis bij de inhoud van de rol. In dit geval zal de 'mevrouw' of 'meneer' van het leescafé moeten weten hoe er thee gezet moet worden en hoe er genoteerd wordt in de uitleenmap.
- **Strategische regels.** Hier gaat het over regels die het verloop van het spel ondersteunen, zoals een spelscript, gesprekken over het spel, rolverdeling en tekeningen bij teksten over het spel. Vanzelfsprekend blijft taal verbonden aan deze vier typen regels.

Taaldoelen

Intussen hebben de kinderen allemaal hun lievelingsboek meegenomen naar school. Zo ook juf Willeke. Tijdens een aantal achtereenvolgende boekenkringen die week, vertellen de juf en de kinderen over hun lievelingsboeken. Alle kaften



van deze boeken worden gekopieerd en aan de wand opgehangen. De kinderen schrijven daar een tekst bij waarin zij vertellen waarom dit boek hun lievelingsboek is. De leerkracht ondersteunt de kinderen die weinig letterkennis hebben door de zin voor te schrijven, waarop de kinderen deze zin kunnen nastempelen of naschrijven. Andere kinderen gaan zelf aan de slag met hun probeerversie. Deze kinderen ondersteunt juf Willeke later in kleine revisiegesprekjes. Dit levert mooie recensies op die de kinderen weer kunnen lezen als ze in het leescafé een boek willen kiezen. Want... alle lievelingsboeken zijn natuurlijk in het leescafé terecht gekomen! Als het leescafé en de huishoek zijn ingericht, kondigt juf Willeke aan dat ze tijdens het thema-werk het spel dat daar gespeeld wordt, wil fotograferen. De foto's kunnen dan gebruikt worden door de kinderen die het spel nog lastig vinden. De kinderen weten vanuit groep 1-2 hoe een spelscript werkt. Er wordt die middag extra goed vooraf besproken hoe het spel achtereenvolgens gespeeld gaat worden, zodat alle handelingen goed in beeld komen. Diezelfde middag nog, bekijken de kinderen in tweetallen de foto's. Ze vertellen aan elkaar wat ze zien en bedenken dan samen een passende tekst. Deze wordt door hen, vaak nog geholpen door hun juf, opgeschreven. Uiteindelijk bekijken ze welke foto waar hoort in het script, zodat het een logische opbouw krijgt. Het geheel wordt in het leescafé opgehangen. Wie wil, kan tijdens het spel dit script raadplegen.

De taaldoelen die bij bovenstaande activiteiten aan bod komen, zijn goed te verbinden aan de vier typen regels van Van Oers (2013).



De kinderen maken samen een spelscript dat in het leescafé wordt opgehangen

- Sociale regels. Mondelinge taalvaardigheid: praten met elkaar over je lievelingsboek, luisteren naar de ander, doorvragen als je meer wilt weten; nieuwe woorden gebruiken, bijvoorbeeld bij het schrijven van het script; ervaringen en ideeën verwoorden bijvoorbeeld bij de gesprekken die gevoerd worden rondom het spel in het leescafé.
- Technische regels. Goed omgaan met pen en papier, kant-en-klaar lettermateriaal, de computer, met de boeken; van 'woorden in gedachten' naar 'zinnen op papier', bijvoorbeeld bij het maken van de recensies van de lievelingsboeken.
- Conceptuele regels. In het voorbeeld van juf Willeke gaat het onder andere over de functies van gedrukte taal; tekstsoorten als een lijstje, een recensie, een woordveld, een uitnodiging, een script; het opbouwen van zinnen en tekst en het spellen van woorden.
- Strategische regels. Van op verhaal komen bij het script en de uitnodiging tot het maken van een goede samenhangende tekst; teruglezen, voorlezen; reviseren en passende illustraties maken bij de recensie van je lievelingsboek.

Groot succes

Het spel in de groep van juf Willeke wordt gedurende zes weken samen met de kinderen opgebouwd. Zij ziet het als een uitdaging om ideeën en vragen van kinderen mee te nemen in deze opbouw. De leerkracht zorgt ervoor dat ze hier de

ruimte voor geeft. Tegelijkertijd geeft ze ook het kader aan, waarbinnen gewerkt wordt. Om het thema goed af te sluiten wordt er een boekenfeest georganiseerd in de klas. Alle vaders, moeders, opa's en oma's worden uitgenodigd... En het leescafé? Dat is zo'n succes. Het blijft het hele verdere schooljaar.

Met dank aan: Willeke Westerlaken leerkracht groep 3 op basisschool De Schakel, Nieuw Lekkerland

Leestips

- Pompert, B. (2013). Taal en Sinterklaas. Hij bestaat echt. *De Wereld van Het Jonge Kind* 41(3).
- Pompert, B. & De Wever, M. (2012). *Zin in lezen ...naar een andere aanpak van lezen in groep 3*. Alkmaar/'s-Hertogenbosch/Venlo: De Activiteit en BCO Onderwijsadvies.
- Vingerhoets, I. (2007). Wij willen lezen!!! *Zone*, 6 (3).

Literatuur

- Van Oers, B. (2013) Is it play? *EECERA-journal*, 21 (2)